

Protoprezbiter
Antonios Kalligeris

Căsătoria

de la taină
la instituție



Editura
ANDREAS

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți **Protoprezbiter**

Antonios Kalligeris

CĂSĂTORIA,
de la taină la instituție

Traducere din limba greacă:

Pr. Ion Andrei Țârlescu

Drd. Institutul de Studii Sud-Est Europene

Academia Română



Editura
ANDREAS

CUVÂNT ÎNAINTE / 5

Introducere / 9

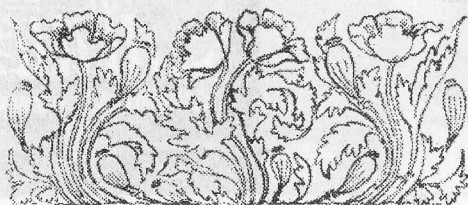
I. Taina căsătoriei în Apus (sec. IX-XII) / 21

**II. Taina căsătoriei și sacralizarea acesteia în Răsărit
(sec. IX-XIII) / 97**

III. Cuvânt înainte de încheiere / 139

**O dezbateră sinoptică despre slujirea pastorală a
familiei de către Biserică în Răsărit și în Apus (sec.
IX-XIII d.Hr.) / 160**

Bibliografie selectivă / 172



Taina căsătoriei în Apus (sec. IX-XII)

1.1. Contextul perioadei istorice

Perioada de timp a celor cinci secole care se găsește în epicentrul studiului nostru are două puncte centrale:

a) pe Karlomagn (768-814 d.Hr.) și perioada împărăției lui, deoarece își întinsese monarhia franciscă într-un asemenea mod încât o perioadă de timp crease o Europă creștină unită¹⁶ și

b) perioada intrării Apusului în sec. al XI-lea, intrare care a fost însoțită de multe evenimente care au schimbat încă o dată drumul lui, așa cum vom vedea amănunțit într-un alt loc din acest capitol.

Începutul sec. al IX-lea, care coincide cu încoronarea lui Karlomagn, împăratul francilor, de Crăciunul anului 800 d.Hr. în Roma, de către Papa Leon al III-lea (795-816 d.Hr.) a făcut ca societățile din Apus să vină dintr-o lungă perioadă de cinci secole, pe durata căreia

¹⁶ Vezi Țipranlis, *Introducere în Istoria Evului Mediu al Europei Apusene*, Editura Zitis, Tesalonic 1996, pag. 109.

s-au întâmplat multe și importante schimbări în Apusul Evului Mediu.¹⁷

Perioada de timp care a urmat din sec. al V-lea d.Hr până în sec. al VIII-lea a fost însemnată de așezarea barbarilor pe țărmurile de altădată a Imperiului Roman de Apus¹⁸ și de influența Imperiului

¹⁷ Aducerea în discuție a evenimentelor se sprijină îndeosebi pe lucrările de mai jos:

a) J. Le Goff, *Civilizația în Evul Mediu Apusean*, Editura Vanias, Tesalonic 1993; b) Z. Țipranlis, *Introducere în Istoria Evului Mediu al Europei Apusene*, Editura Zitis, Tesalonic 1996, pag. 109; c) N.E. Karapidakis, *Istoria Evului Mediu Apusean*, (sec. V-XI), Editura Alexandria, Atena 1996; d) K. Giannakopoulos, *Civilizația Evului Mediu Apusean și Lumile Bizanțului și ale Islamului*, Editura Kiromanos, Tesalonic 1993 și e) B. Karageorgios, *Sfântul Imperiu Roman de Răsărit în Perioada Evului Mediu*, vol. A, Editura Vassilopoulos, Atena 1987.

¹⁸ Ne vom referi, pe scurt, la principalele evenimente ale anilor care au precedat sec. al V-lea, care a avut legătură cu separarea Apusului și cu înființarea multor state pe teritoriile lui, precum și cu pierderea marilor personalități care au servit militar și politic Imperiul (cum ar fi Aetie, Siagru, Stilih și Theodorih). Pe durata sec. al VI-lea și al VII-lea d.Hr., Apusul va fi rănit, în afară de continuarea cuceririi teritoriilor de către popoarele barbare și a epidemiei de ciumă neagră sau de dezastrul lui Iustinian, după ce a omorât de la o treime până la jumătate din populația Constantinopolului, trecând în Apus, unde timp de jumătate de secol îl scufundă în tăcerea morții. Moartea și pustiul provocat sunt motivul pentru marele pas înapoi pe care-l va cunoaște Apusul, chiar și la nivelul eticii, pentru anii care vor veni. Secolul al VII-lea este important prin apariția arabilor și a Islamului. Așa cum ne este cunoscut, până în anul 732 d.Hr. – atunci când Carol Martelos îi biruiește pe arabi la Puatie, iar aceștia se repliază –, arabii stăpânesc în Iranul de astăzi, Arabia, N Africii, ajungând până la Munții Pirinei. Ajungând în sec. al VIII-lea Franciscanii sunt deja puterea care venea peste toată lumea apuseană.

la toate nivelurile. Istoricul francez J. Le Goff, pentru a accentua faptul că în această perioadă „a revenit viața în care omenirea a trăit mai înainte”, scrie expresiv: „Au înlocuit căderea lor în regres. Au alcătuit o barbarie triplă: cea a lor, aceea a lumii romane epuizate și aceea a puterilor înaintașilor care erau acoperiți de lustrul roman și au fost eliberați atunci când de sub ocupația cotropitorilor lustrul acesta s-a evaporat. Regresul să fi fost însă de calitate. Dar aceștia au distrus vieți omenești, monumente și echipament canonic. Era o cădere demografică, pierderi ale comorilor artei, distrugeri de drumuri, de ateliere, de sisteme de irigații, de civilizație. Această catastrofă a continuat fiindcă monumentele vechi ruinate erau folosite drept cariere, de unde luau pietre, coloane și podoabe. Neputincioasă în a crea, lumea barbară recicla”.¹⁹

În această perioadă – în perioada în care conducătorul lor era Carol cel Mare – francii își impun stăpânirea în Apus. Pentru a reuși acest lucru, au folosit fie ocuparea teritoriilor cu armele, fie încorporarea de mici regate pe teritoriul statului lor, fie sub forma protecției.

La sfârșitul domniei lui Karlomagn, statul francilor avea ca graniță Munții Pirinei în sud, râul Elba în nord, iar în S-E, statul slavilor.

Încoronarea lui Karlomagn ca împărat nu a fost urmărită de el, deoarece Papa nu era considerat de către toți ca fiind reprezentantul lui Dumnezeu și chiar acesta credea că era trimis de Dumnezeu. Acest gest al Papei urmărea continuitatea formei politice a lui Papa

¹⁹ J. Le Goff, *idem*, pag. 54.

Ștefan al III-lea (752 d.Hr.)²⁰ și, în același timp, mai urmărea să fie impus ca fiind îndrumătorul spiritual al creștinismului. În paralel, a încercat să creeze un al doilea pol de putere față de cel al domnitorilor franciscani. Karlomagn nu era atât de interesat de titlu cât era interesat să conducă regiunile care erau încorporate în statul lui, a cărui întindere și uniformitate crease tendințe de independență.

După cum ne spun mulți istorici, această încercare a stagnat²¹ din cauza pregătirii Renascentismului ce a survenit puțin mai târziu.

Pentru ca împăratul să guverneze mult mai bine, a încurajat folosirea scrierii în actele de guvernământ de către organele de stat, care până în acel moment se sprijineau pe dispozițiile verbale. O a doua măsură cu care a intervenit a fost aceea de a legaliza sistematic anumite drepturi ale altor naționalități, așa încât să existe o uniformitate legală în aplicarea legii. O a treia măsură a fost aceea că a ajutat foarte mult la înflorirea culturii, Karlomagn iubind foarte mult limba greacă și civilizația care a ajutat la unitatea dintre Antichitatea târzie și Evul Mediu. Pe durata împărăției acestuia și a multor dintre urmașii lui, a reînviat cu

²⁰ Papa Ștefan al II-lea, încercând să prevină invazia Longobarzilor în Roma, i-a cerut Împăratului Constantin al V-lea să trimită armate pentru a apăra orașul. Împăratul, preocupat de Iconoclastism, nu a auzit rugămintele Papei. Atunci Ștefan a cerut ocrotire din partea lui Pipin, încoronat de Patriciu (v. V. Fidas, *Istoria bisericească*, vol. I, pag. 779 și urm.).

²¹ Legat de acest lucru, v. J. Le Goff, *idem*, pag. 69, D. Nikitas: „Epoca Karoligiană și Scrierile Grecești“, în ziarul *Kathimerini* „șapte zile“ cu dedicația: „Karlomagn și idea Europei“, 21 Ianuarie 2001.

inflăcărare interesul Apusenilor pentru scrierile grecești. S-au tradus texte liturgice și s-au alcătuit în volume manuscrise ale Sfintei Scripturi, scrise în același timp în greacă și în latină.

Domnitorii franciscani, cu toate încercările lui Karlomagn de a păstra unitatea statului său, nu a încetat niciodată să considere regatele ca fiind proprietatea acestora, dar și acesta, fără a ieși din canon, a împărțit statul celor trei fii ai lui. Faptul că Ludovic a rămas singurul stăpân s-a datorat morții fraților lui. Cu toate acestea, nu au lipsit războaiele dintre moștenitori și regresul ce urma să apară în consecință.

Sensul de stat unit nu va exista pe avanscena istoriei înainte de apariția lui Otona I și a urmașilor săi, care se vor baza pe sensul cuvântului de „Imperiu“, pentru a spijini politic faptele lor.

Secolul al II-lea reprezintă o perioadă în care apar multe schimbări care au dus ca lumea apuseană să-și schimbe forma. Statele urmașilor lui Carol vin acum din marile lovituri ale cotropitorilor și ale catastrofelor suferite din partea normanzilor, ungarilor și saracinilor.

Schimbările importante sunt îndeosebi de natură economică și au avut la bază pacea, dar și crearea de legi ale păcii.

Oamenii nu se opresc prin sfârșirea expedițiilor. Încearcă nu numai să micșoreze perioada în care se desfășoară starea de război, ci să aducă chiar pacea. În același timp, pun sub protecție de garanție a păcii categorii de oameni, cum ar fi: clerici, femei, copii, agricultori, negustori etc.²² În această perioadă, cererea

²² Sinodul din Sarros (989 d.Hr.) înființează „pacea lui Dumnezeu“, care are ca scop să impună respectul față de circumstanțe.

de schimbări duce la înflorirea comerțului la Mediterană. Câmpurile sunt cultivate sistematic, folosindu-se carul cu roți și cu unelte, care conduc la rândul lor la progrese în agricultură.²³ În această perioadă a apărut și jugul²⁴ la care erau puși boi să tragă, sistem de arat care a înmulțit pământurile arate și cultivate, însă cu prețul micșorării întinderilor de păduri.

O nouă formă de cultivare, deja cunoscută din perioada Carolilor, este aceea de cultivare prin alternanță. Economia era trizonică (despărțirea culturilor în trei parcele diferite, în funcție de sezon). O parcelă era folosită pentru culturi de vară, una pentru cele de iarnă, iar alta rămânea necultivată. Această formă de agricultură permitea agriculturilor să cultive cereale, zarzavaturi și alte varietăți de specii pe toată durata anului, dar în același timp să întâmpine și vicisitudinile vremii (vremea rea). Aceste schimbări aveau consecințe roditoare în ceea ce privește hrănirea oamenilor, deoarece produsele de pe câmpurile cultivate se înmulțiseră considerabil.²⁵

²³ Schimbarea pe care a adus-o plugul cu fațeta lată în cultivarea pământului este datorată posibilității pe care o avea, și anume aceea de a „semăna mai adânc, bucătea lespezile de pământ mult mai bine și împlânzea, am putea spune, chiar și terenurile cele mai greu de arat, terenuri care nu puteau fi prelucrate îndeajuns de mult de plugul în formă de ancoră. O prelucrare mai avansată a terenului făcea posibilă schimbarea de materii pentru semănătura pe curbele terenului, lucru care însemna procente mari ale recoltelor“, W. Rosener: *Agricultorii în Europa*, Editura Litere grecești, Atena 1999, pag. 108.

²⁴ Noile mecanisme de înhămare sub formă de jug, la gât și la frunte, în ceea ce privește boii reprezentau o mărire a puterii de eficiență a acestora.

²⁵ Mult mai analizat vezi la W. Rosener, *idem*, și C. Cipolla, *Europa înainte de Revoluția Industrială: Societate și Economie, 1000-1700 d.Hr.* Editura Fundament, Atena 1988.

Introducerea carului cu roți²⁶ permite folosirea mult mai frecvent a calului în lucrările omului din Evul Mediu²⁷, iar această schimbare este răspunzătoare pentru crearea unei noi clase sociale, aceea a cavalerilor, a căror apariție va schimba mult societățile Evului Mediu. Călărețul ușura folosirea calului în treburile armatei, acesta devenind unul dintre participanții din fiecare armată, având o putere mai mare de a lovi față de ce se întâmpla în trecut.

Întinderile mari de parcele de pământ lasă locul unui alt centru de putere, cum ar fi moșierii, „proprietarii acestor parcele“, schimbând într-o mare măsură relația dintre oameni, în acest fel luând formă exploatarea economică. Punctul de referință al moșierilor nu este doar un sat, ci cetatea, care va conduce mai târziu la apariția războaielor.

²⁶ Pentru C. Cipolla, *idem*, un rol foarte important legat de dezvoltarea valorii și a rezultatului în ceea ce privește calul în viața agricolă l-a jucat folosirea metalului.

²⁷ „Caii au fost folosiți îndeosebi pentru transportul de încărcături pe distanțe mai mari și puteau în esență să grăbească eficiența agricultorilor. În același timp, apariția noilor care, față de îmbunătățirea puterii de tracțiune a animalelor, a permis transportul încărcăturilor mai mari. Din sec. al XII-lea a apărut carul cel mare cu patru roți, completându-le pe cele existente de până atunci, și anume carele simple cu două roți.“ W. Rosener, *ibidem*, pag. 110. Este important să subliniem aici faptul că diferența dintre cal și bou era una importantă, calul putând să facă mai multă muncă într-un timp mai scurt, pentru că este mai puternic și mai rapid. Prezența intensă a calului dovedește și înflorirea economiei, fiindcă valoarea lui era una mai mare, din toate punctele de vedere aduse în discuție, față de bou.

De asemenea, dezvoltarea demografică creează noi orizonturi, însă fără a depăși vreodată ritmurile contemporane. Atunci când ne referim la dezvoltarea demografică a popoarelor europene nu ne referim atât la înmulțirea nașterilor, al căror număr și așa era foarte mare²⁸, ci la diminuarea mortalității pruncilor și numai aceia care se datorează catastrofelor.²⁹ Diminuarea celor două forme de mortalitate a condus la înmulțirea populației la dimensiuni explozive față de nivelul tehnologic și de producție din acea vreme. Astfel, s-a ajuns la migrări mari de la sat la oraș și la înflorirea orașelor, acestea devenind centre ale comerțului și industriei. Această realitate a creat condițiile necesare pentru a începe să se schimbe societatea feudală.

1.2. Câteva caracteristici comune societăților apusene

Așa cum am văzut, perioada istorică dintre sec. al IX-lea și al XII-lea este caracterizată de urcușul treptat al invaziei francilor în Europa (până în momentul în care statul lor devine imperiu și de la distrugerea lui până când Otomos I este încoronat împărat și întemeiază Sfântul Imperiu Roman). Chiar dacă există multe popoare care au diferite caracteristici în modul de gândire și de organizare al vieții, totuși putem să distingem și elemente comune care

²⁸ Procentele nașterilor nu au scăzut niciodată mai jos de treizeci de mii și erau deseori peste procentul de treizeci și cinci de mii.

²⁹ C. Cipolla folosește termenul de „mortalitate catastrofică” pentru a descrie morțile tinerilor în războaie, boli și epidemiile de ciumă.

Res caracterizează organizarea lor socială și gândirea. Aceste caracteristici le putem introduce sub termenul general de „feudalism“, vorbind mai mult de legături decât de un sistem comun. Pe de altă parte, un astfel de argument ar putea întâmpina serioase opreliști în realitatea istorică, fiindcă în Europa nu a existat niciodată unitate, așa cum am văzut mai sus.³⁰ Societățile feudale se caracterizează prin relații care sunt întemeiate pe natură, pe cultivarea și folosința pământului, pe puterea militară.

Societatea apuseană era alcătuită din trei clase sociale, total diferite una față de cealaltă, dar în același timp dependente între ele, pentru că fiecare are nevoie de celelalte două.

Cele trei clase sunt de boieri sau de aristocrați, care le-au luat în îngrijire pe celelalte două, adică pe cea a preoților, oamenilor care se roagă, și a robilor, reprezentați de oamenii care muncesc. Această formă s-a generalizat încă din sec. al X-lea – atunci când burghezimea începe să pătrundă în păturile sociale – când sunt descrise nouăsprezece categorii de acest gen.³¹ În acest caz, scopul nostru este acela de a lua în considerare celelalte desfășurări de evenimente în societăți apusene și să ne referim la cele două clase

³⁰ Sensul de „Feudalism“ la mulți istorici (Bloch, Nicholas, Cipolla, Rosener) are sensul de relații, pentru că: a) nu este același subînțeles al cuvântului în sine, b) nu înseamnă neapărat un stat exclusiv autoritar sau un sistem închis așa cum este perceput de marxiști, c) nu se dezvoltă dintr-o dată, ci treptat. Dezvoltarea lor are aceeași personalitate cu a poporului care evoluează.

³¹ J. Le Goff, *idem*, pag. 358.